

Türkiye'de Suriyeli Kadın Üniversite Öğrencilerinin Etnik Grup Aidiyet Algıları ve Gündelik Yaşam Pratiklerinin Toplumsal Cinsiyet ile İlişkisi

The Relationship Between Gender and Perceptions of Ethnic Group Belonging and Adaily Life Practices of Syrian Female University Students in Türkiye

Enise Özturna

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji
Bölümü, Sakarya, Türkiye,
ozturnaenise@gmail.com

Öz: Göç, topluluklarda belirgin değişimlere neden olan ve kültürel farklılıklar yaratan bir olgusal süreçtir. Bu süreç doğrultusunda yeni yapılandırmalar, kaynak ve hedef ülkenin sosyal, kültürel, siyasal ve demografik düzleminde açığa çıkan farklılıkları belirginleştirmektedir. Bu kapsamda 2011 yılı itibarıyla meydana gelen dünyanın en büyük krizlerinden biri olarak nitelendirilen Suriye'de açığa çıkan iç karışıklıklar, Türkiye'ye ilk olarak 252 kişinin gelmesinin ardından kısa zamanda kitlesel bir göç hareketine dönüşmüştür. Buna bağlı olarak Türkiye'nin göçmen politikasının değişmesi ve Suriyelilerin ülkede buldukları konumun farklılaşması önemli bir biçimde yerel halkı etkilemektedir. Bu doğrultuda kamuoyunun sosyal etkileşim süreçlerinde kategorik karşılaştırmaların açığa çıkması, etnisite odaklı ön yargıların varlığı, Suriyeli vatandaşlar hakkında kalıp yargıların açığa çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda bu çalışma, göç öncesi, göç süreci ve göç sonrasında yaşanan problemlerin farklı grup ve kurumlarda yarattığı etkilerin belirlenmesini ve toplumsal cinsiyet kalıpları dahilinde uyum dengesinin, kimlik ve aidiyet problemlerinin anlaşılmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda Marmara Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Topluluğuna mensup olan sekiz Suriyeli kadınla nitel yöntemle dayalı mülakat aracılığıyla saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda Suriyeli kadınların savaş ve zorlu yaşam koşulları nedeniyle göç etmeye kalkıştıkları, göç sürecinde damgalamaların kaçınılmaz hale geldiği hem kendi ülkelerinde hem de Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kültürel bir şekilde deneyimledikleri, buna bağlı olarak aidiyet algılarında değişim yaşandığı dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Toplumsal Cinsiyet, Kimlik, Ayrımcılık, Uyum

Geliş Tarihi/Received: 07.09.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 25.03.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
28.06.2024

Abstract: Migration is a phenomenal process that causes significant changes in communities and creates cultural differences. New configurations in line with this process crystallise the differences that emerge in the social, cultural, political and demographic level of the source and destination countries. In this context, the civil unrest in Syria, which has been characterised as one of the world's biggest crises since 2011, turned into a mass migration movement in a short time after 252 people first arrived in Türkiye. Accordingly, the change in Türkiye's immigration policy and the differentiation of the position of Syrians in the country significantly affect the local population. In this direction, the emergence of categorical comparisons in the social interaction processes of the public and the existence of ethnicity-oriented prejudices have led to the emergence of stereotypes about Syrian citizens. In this context, this study aims to determine the effects of the problems experienced before, during and after migration on different groups and institutions and to understand the balance of adaptation, identity and belonging problems within gender patterns. In this direction, a field study was carried out through qualitative interviews with eight Syrian women belonging to Marmara University International Student Community. In line with the findings obtained, it is noteworthy that Syrian women attempted to migrate due to war and harsh living conditions, they experienced gender inequalities in a cultural way both in their own countries and in Türkiye, where stigmatisation became inevitable during the migration process, and accordingly, their perceptions of belonging changed.

Keywords: Migration, Gender, Identity, Discrimination, Adaptation

Extended Abstract

Migration is an extremely complex movement that is holistically influenced by socio-cultural, political, economic and legal factors. The basis of this complexity is based on the uncertainties about how people who change their living space through migration should be defined and positioned at the point of arrival. In this context, the civil unrest in Syria, which has a global impact, has led to a large-scale wave of migration, mostly by women and children. While the problems faced by Syrian women in the adaptation process are one of the remarkable realities of today's world, the emergence of categorical comparisons in the social interaction processes of the public, the existence of ethnicity-based prejudices, and the increase in stereotypes about Syrian citizens create multi-layered factors. At this point, being in the status of an immigrant as a woman, in addition to being within certain cultural patterns, brings with it being defined under the name of disadvantaged groups in the historical process. Disadvantaged groups, when considered within the framework of social interaction processes, bring the gender perspective and the ultimate emphasis of the ethnic perspective to the fore. Gender is a fundamental element in migration affecting activities, identities and institutions. In a study conducted from a gender perspective, the concept of identity should undoubtedly be considered first. In the most general sense, identity is a concept that defines who a person is and emphasizes their social capital. In this sense, identity is built on commonalities and differences. The construction of an identity reveals the existence of a social definition as well as an individual definition. Gender, which goes beyond masculine and feminine, emerges as a social identity type. Each culture creates a construction of gender- specific to its own value judgments, as well as a construction of self and other in order for individuals to preserve their ties of belonging to society and their ethnic or religious identities. In this sense, " talk about societies that have been able to integrate with each other by preserving their belonging and identity, we need to be sure of the existence of two basic features identified by Fien. The first is that each society is able to preserve and maintain its own identity, and the second is that it does not face any inequality in accessing opportunities with the identity it has" (Fien, 2005). In this context, modernity, the impact of which we constantly discuss in the literature, uses an exclusionary language to the different with the instrumental reason method it adopts based on national identity, and this situation causes security concerns in migrant individuals. This aspect of modernity has led to categorical definitions such as immigrant minorities, refugees, asylum seekers, and temporary protection in the constitutional and legal context. The ancestry-based perspective revealed in these definitions has sanctified the society of origin of immigrants and through this approach, it has revealed the attitude we call racism. Therefore, migration movements, which can be considered in terms of ethnicity, is a concept that leads to social change on the one hand, and to the fusion of societies with each other, acculturation and identity acquisition on the other. The concept of migration, which we cannot define only as a change of location, necessitates individuals to adapt to a new society individually and institutionally by renewing their socialization processes. In this direction, especially migrant groups, while establishing relations with the new society, initially realize this by preserving their ethnic and cultural identities. However, a person's ethnic or cultural identity is shaped by his/her perception of the society in which he/she lives, and while determining who he/she is, it also grounds who he/she is not. Therefore, it reveals identity problems. In this direction, when the difficult living conditions are considered from a cultural perspective, the migrant woman, who tries to strengthen her well-being under the roof of a different nation, has been confronted with the threat elements revealed by cultural differences and has been exposed to new identity definitions. With the existence of new definitions, the thoughts of citizens have manifested themselves in action, and accordingly, prejudice patterns have become active. "Stereotypes are a set of pre-formed judgments about a particular object or group that facilitate making decisions about them. When prejudices and stereotypes gain a social dimension, exclusion, prejudgment or rejection of a group can be experienced and passed down from generation to generation" (Yazgeldi, 2022). In this context, this study focuses on the experiences of women who had to migrate to Türkiye for a number of reasons,

either voluntarily or compulsorily, due to the civil unrest in Syria as of 2011. The main dynamics of the research include the gender inequalities experienced by Syrian women in their home countries, the effects of the war on women, the migration process and the experiences of being a woman in a new country, as well as the results revealed by the fact that migrants may contradict functional definitions in migration movements and that they have not completely severed their ties with their homeland, A field study was conducted through qualitative interviews with eight Syrian women who are members of the Marmara University International Student Community in order to address and elucidate parameters such as the existence of a resistance identity construction, its hidden execution depending on time and space, and the revelation of project identities.

1. Giriş

“Ulus devletler ve sınırlar var olduğundan beri önemli bir mesele haline dönüşen göç, bir yandan yaşanan savaşlar, çatışmalar, ekonomik ve çevresel sorunlar, diğer yandan da ulaşım ve iletişim kanallarının yaygınlaşması ve hızlanması ile giderek daha fazla insanın hayatını etkiler hale geldi” (Biehl & Danış, 2020). Mekânsal bir değişikliğe karşılık gelen göç hareketleri, birey ve topluma dair olan her şeyi etkilemesi bakımından önem taşımasının yanı sıra kişinin sahip olduğu sosyal sermayesini göç ettiği topluma ne ölçüde taşıyabildiği kadar göç ettiği toplum aracılığıyla sosyal sermayesini ne şekilde çeşitlendirebildiğini anlamak bakımından da önem taşımaktadır (Sümer, 2019). Bu kapsamda göç hareketleri toplumlarda birtakım sosyal ve kültürel farklılıkları açığa çıkartan değişim mekanizmasıdır. Bu değişen mekanizmaların inşasını bir çatı altında bir arada yaşayan bireylere atfeden vatan olgusu, bir kimlik adı altında kaynaşmanın gerçekleştiği temel yapı taşı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamıyla dayanışmanın inşası, toplumsallaşma sürecinde bireylerin sembolik güçlerini açığa çıkartarak sınırların varlığını elzem kılmaktadır. Sınırları yaratan ulus devletlerin oluşumu sosyolojik tahayyülü ve tarihsel dinamikleri kaçınılmaz kılmaktadır. Ulus-devletin, “aynı kültürü ve aynı dili paylaşan, topluluk bünyesinden çıkan ve o topluluğun çıkarlarına hizmet eden kişiler tarafından yönetilen homojen bir halkın yönetim şekli olarak yaygın biçimde tanımlandığı belirtilmiştir” (Navari, 1981). İfade edilen tanımda görüldüğü gibi keskinleştirilmiş ulusal sınırlar toplumun dinamiklerini güçlü ve egemen kılmaktadır. Egemenliğin inşasını belirleyen ulusal unsurlar bir bilinç inşa ederek ötekilik pratiklerini bir biçimde beslemektedir. Dolayısıyla etnisite yalnızca belirli bir grup içerisinde aidiyet göstermek değil, siyasallaştırılmış amaçlar doğrultusunda sosyal eylemlere yön veren, aktörleri aktifleştiren, ortak soy mitleştirmelerini tartışan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda etnisite, günümüzde toplumsal çözümleri, değişimleri, çatışmaları ve tartışmaları anlamak bakımından önem arz etmektedir. Ulusal bir çatı altında belli bir kategorik anlamda birtakım hak ve sorumluluklara sahip olmayı ön plana çıkartan etnisite, bir toplumu sıfatsal olarak tanımlamanın ötesinde temel toplumsallaşma süreçlerini anlayabilmek bakımından da şüphesiz ki günümüzde sıkça ele alınması gereken bir toplumsal mevzuattır. Global dünyada kuşkusuz etkisini literatürde sürekli tartıştığımız modernite, etnik bakışın açığa çıkmasında büyük rol oynamaktadır. Bu durumun en nihai nedeni modernitenin ötekileri ve ikinci sınıf insanları tanımlamak için araçsal aklı kullanmasıdır. Bu anlamıyla modern bir bireyi belli bir kimlik özelinde tanımlamak, bir topluma ait olarak belli bir bağlamda aktarabilmek için ötekinin varlığı kaçınılmazdır. Modernitenin bu yönü anayasal ve hukuksal bağlamda göçmen azınlıklar, mülteci, sığınmacı, geçici koruma gibi kategorik tanımları açığa çıkartmıştır. Bu tanımlamalarda açığa çıkan soy temelli bakış, göçmenlerin menşe olduğu toplumu kutsallaştırmış ve bu yaklaşım üzerinden ırkçılık olarak nitelendirdiğimiz tutumu açığa çıkartmıştır. Dolayısıyla etnisite özelinde ele alabileceğimiz göç hareketleri, bir yandan toplumsal değişmeye, bir yandan da toplumların birbirleriyle kaynaşmasına, kültürleşme, kimlikleşme gibi yeni durumlara yol açan bir kavramdır. Yalnızca mekân değişikliği olarak tanımlayamayacağımız göç kavramı, bireylerin sosyalizasyon süreçlerini revize ederek bireysel ve kurumsal olarak yeni bir topluma uyum sağlamayı zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda özellikle göç eden gruplar, yeni toplumla ilişki kurarken başlangıçta bunu etnik ve kültürel kimliklerini muhafaza ederek gerçekleştirmektedir. Ancak kişinin etnik veya

kültürel kimlikleri, içinde bulunduğu topluma yönelik algısıyla şekillenmekte ve kişinin kim olduğunu belirlerken kim olmadığını da temellendirmektedir. Dolayısıyla kimlik sorunlarını açığa çıkartmaktadır. (Sümer, 2019). Bu doğrultuda kimlik sorunlarını belirginleştiren temel parametreler, kültürel ve sosyal ilişkilerin çatışmasına, kamusal alanda ayrıştırıcı tutumlara, etiket ve ön yargı pratiklerinin aktifleştirmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Varlığımızı sürdürdüğümüz kamusal alan, kültürel farklılıkları aktif ve dinamikleştirerek siyasallaştırılmış bir kültürün temel yapısına hizmet etmektedir. Devlet söyleminin oluşturmuş olduğu sınırlar, tarihsel kökler ve birtakım savaşlar içinde bulunduğumuz toplumda bireysel ilişkilerin etkilenmesine ve buna bağlı olarak toplumsal alanda dışlanmaların açığa çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu çerçevede bilinçli bir biçimde inşa edilen algular, doğru ve yüce olan kimliği, soyu ve etniği tanımlayarak yeni tanımlamaların işlevselliğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda ulus ötesi göç olarak nitelendirebileceğimiz Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketlerinde göçmenlerin işlevsel tanımlamalara ters düşe bilirlilikleri, anavatanlarıyla bağlarını tam olarak kopartmamalarının açığa çıkarttığı sonuçlar, anomik bir durumun göstergesidir. Bireylerin kendi köklerine ait aidiyetlerini gizlemek ya da bastırmak zorunda kalması buna bağlı olarak bir direniş kimlik inşasının varlığı, zaman ve mekâna bağlı olarak gizil bir şekilde yürütülmesi ve proje kimliklerinin açığa çıkması gibi parametreler kaçınılmazdır. (Balatongöz, 2019). Bu bağlamda içinde yaşadığımız toplumda göçmen statüsüne sahip bireyler ve özellikle kadınlar daha zorlu problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu kapsamda açıklanması gereken temel belirleyici makbul bir kadın olmanın toplum figüründeki inşasıdır. Cinsiyet metaforu, her toplumun kültürel dinamiklerini besleyen hiyerarşi getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hiyerarşiye bağlı cinsiyete ilişkin norm ve değerler her toplumda farklı şekilde tezahür etmektedir. Goffman'ın da vurguladığı üzere, belki de nihai doğamızın ne olması gerektiğine ve bu doğanın nasıl ve nerede sergilenmesi gerektiğine dair sınıf ve diğer toplumsal ayrımlardan daha fazla bir kavrayış içerir (2020). Bu noktada bir kadın olarak göçmen statüsü içerisinde yer almak, belirli kültürel kalıplar dahilinde tarihsel süreç içerisinde dezavantajlı gruplar adı altında tanımlanmayı gerektirmektedir. Buna ek olarak Morokvasic'in de vurguladığı üzere "göçmen kuşlar aynı zamanda kadındır" başlıklı makalesi toplumsal cinsiyet perspektifinden göç hareketlerini ele alması bakımından önem arz etmektedir (Dedeoğlu & Ekiz, 2020). "Toplumun makbul cinsiyet inşası, son otuz yılda emek piyasasındaki dönüşümler, hizmet ve özellikle bakım sektöründe göçmen kadın emeğinin artan rolü, mülteciler arasında kadınların artan sayısı ile beraber göçün kadınlaşması hız kazandı ve kadınlar göç çalışmalarında önemli başlıklardan biri oldu" (Indra vd., 1999). Bu çerçevede değişen ve dönüşen toplumsal yapıda göç hareketleri her daim devinimliliğini muhafaza etse de cinsiyete ilişkin norm ve değerler keskin kalıpları bünyesinde barındırmaktadır. "Suriye İnsan Hakları Merkezi (SNHR)'nin 2013 Kasım ayında yaptığı bir açıklamada, güvenlik güçlerinin düzenlediği operasyonlarda 10 binden fazla kadının hayatını kaybettiği ve 7 binden fazla kadının ise cinsel şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir" (Akyiğit & Demirbaş, 2018). Bu anlamıyla istatistiksel verilere bakıldığında, savaşın yarattığı tahribatlar, fiziksel şiddeti açığa çıkarttığı kadar psikolojik ve yapısal şiddeti de açığa çıkartmaktadır. Yapısal şiddetin somut bir tezahürü olan toplumsal cinsiyet algısı, kültürel bir insanın sembolik gücü ve bir yaşam tarzıdır. Bu nedenle hem bir kadın olarak hem de bir göçmen kadın olarak birtakım getirilerin, gündelik hayat ve çalışma hayatı deneyimlerinin anlaşılması önem arz etmektedir (Amasyalı, 2021). "Giddens, ontolojik güvenlik kavramını "insanın kendi kimliğinin sürekliliğine ve çevresindeki sosyal ve maddi eylem ortamlarının tutarlılığına duyduğu güven" olarak tanımlamış ve bu kavramı hem bireye hem de bireyin çevresinde duyulan güvene değinerek kullanmıştır. Ontolojik güvenliğe göre; hayatta meydana gelen risk ve tehditlerle doğru şekilde baş edebilen, benliklerini sağlıklı şekilde devam ettirebilen bireyler güvendedir" (Sarı Ertem & Düzgün, 2021:46). Bu tanım çerçevesinde bu çalışma, Türkiye'den Suriye'ye göç eden kadınların anavatanlarına yönelik etnik aidiyet algı düzeylerini tespit etmek, Bourdieu'nun habitus kavramı özelinde Suriyeli kadınlar eşit eğitim düzeyine ve ekonomik şartlara sahip olsa da maruz kalacakları eşitsizlik ve ayrımcılığın en büyük kaynağını etnik kimlik ve toplumsal cinsiyet kalıpları dahilinde ele alarak göçmen kadın olmanın tezahürlerini açıklamayı amaçlamaktadır.

2. Etnisite Özelinde Toplumsal Cinsiyet ve Ayrımcılık

Suriye’de 15 Mart 2011 yılında iç karışıklıklar ve siyasi meseleler nedeniyle açığa çıkan savaşın doğurduğu çatışmalar, ülke içerisinde yaşamını sürdüren birçok bireye ancak özellikle kadınlara ve çocuklara göçü zorunlu hale getirmiştir. Bu anlamda kadınların savaştan etkilenme oranları daha belirgin olmakla birlikte tahribatın her türüne maruz kaldıkları saptanmıştır. Her toplumun hayata bakış açıları, kendilerine ve diğerlerine karşı davranış biçimleri farklı tezahürlerle açığa çıkmaktadır. Kültürel bir çatı altında varlığını sürdüren insan toplulukları kadın ve erkeklerin görev ve sorumluluklarını belirlemiş ve cinsiyete ilişkin norm ve değerler kutsanmıştır. Bu bağlamda toplumlar biyolojik cinsiyetlere dayalı bir iş bölümüne ve cinsiyet kültürüne sahip anlamına gelmektedir. Cinsiyet kültürü ise, belirli bir kültürün mensubu olan bireylerin kadın ve erkeğe atfettiği sorumluluklar ve roller olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2009). Bu bağlamda göçün kadınlaşmasına bağlı olarak kendileri ve çocukları için barınma koşullarını iyileştirmek ve göç etmek zorunda kalan kadınların toplumun kültürel dili karşısında sert ve ayrımcı yargılar ile karşı karşıya kaldığı, istatistiksel verilere bakıldığında gözle görülür bir gerçekliktir. Savaşın getirdiği birtakım tahribatlara karşı direnemeyen kadınlar, çareyi göç etmekte bulmaktadır. Köroğlu & Dural’ın raporuna göre kadınların gerek zorunlu göç sürecinde gerekse gönüllü göç sürecinde problemleri en çok deneyimleyen grup olduğu, kadınların, sosyal desteği yoksa çocuklarına da yalnız bakım vermek durumunda kaldığı, bu da kadınların çoğunlukla “anne, eş, bakım veren, toparlayıcı olan” gibi özelliklerle bağdaştırılmasına neden olarak kadınların yalnızca özel alan üzerinden tanımlanmasına ve ikincil olarak görülmesine neden olduğuna dikkat çekmektedir (2020). Bunun yanı sıra küresel göç dalgalarının değişen ve dönüşen yönü kapital bir zihniyete hizmet ederek emek piyasası özelinde açığa çıkan farklılıklar göçmen cinsiyetine farklı perspektifleri aralamıştır (Doğangün & Keysan, 2022). Toplumsal cinsiyet modellerindeki bu farklılıklar göçün kadınlaştığını göstermektedir (Castles & Miller, 2008). Göçün kadınlaşması, 1950’lerden itibaren sayıca çoğalan göç türlerinin bir getirisi olarak karşımıza çıkmakla birlikte kapital bir arka plana sahiptir. İşgücü piyasasında belirli sektörlerde kadınların varlığına olan ihtiyaç kadınların aktif göç sürecini başlatmıştır (Biehl & Danış, 2020). Kadınların aktif göç sürecine dahil olmasıyla birlikte çalışma alanlarının çoğunun vasıfsız ve güvencesiz olduğu açığa çıkmış, beraberinde cinsiyet faktörünün iş gücü piyasasında farklı tahribatlara yol açtığı saptanmıştır. (Topak & Çamur, 2022). Sistemin bir parçasında meydana gelen yoksunluk diğer parçaların etkilenmesine sebep olmaktadır. Sağlıksız ve elverişsiz koşullar, geçimin zorlaşması, bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmesini engellemekte ve barınmayı zorlaştırmaktadır. Bir kadın olarak sistem içerisinde yer alma mücadelesi, vasıfsız ve düşük istihdam oranı, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan baskılar, kadın için hayatı daha da zorlaştırmaktadır. (Barın, 2015). Zorlu yaşam koşulları kültürel bir perspektifle ele alındığında kadınlığın inşasının toplumda pasif bir belirleyici olarak nitelendirilmesi sosyalleşme pratiklerini kısıtlamaktadır. Bunun yanı sıra farklı bir ulus çatısı altında iyilik halini güçlendirmeye çalışan göçmen kadın, kültürel farklılıkların açığa çıkarttığı tehdit unsurları ile karşı karşıya kalmış ve yeni kimlik tanımlamalarına maruz bırakılmıştır. Yeni tanımlamaların varlığı ile vatandaşların düşünceleri eylemsel olarak kendisini göstermiş buna bağlı olarak da ön yargı kalıpları aktif hale gelmiştir. Ön yargı kalıpları, sosyal etkileşim süreçleri çerçevesinde ele alındığı takdirde etnik bakışın nihai vurgusunu ön plana çıkartmaktadır. Etnisiteye çember oluşturan objektif ve subjektif unsurlar, içinde bulunduğumuz toplumu birleştiren ve biz duygusunu sembolik sermayeye dönüştüren bir kalkan inşa etmektedir. Bu anlamıyla inşa edilen dayanışmanın dışında olan tüm sembolik değerler tehdit unsuru oluşturarak başka olanı ötekileştiren pratiklerin kazanımını aktifleştirmektedir (Akyiğit, 2017). Bu kazanım Suriye kökenli kadınlar özelinde ele alındığı zaman Türkiye sınırları çerçevesinde gerek kimlik, dil, din ve kültür gerekse cinsiyet, renk ve zevk ayrımları nihai belirleyiciler olarak keskinleştirilerek ön yargı pratiklerine aktiflik kazandırmıştır. (Saygın & Hasta, 2018). Bu doğrultuda Karakurt & Gülerce’nin raporuna göre birçok kadının, sınırlı imkânlar ve sosyal destekleri korumak için yeni yerleştiği ülkede izole ve geri planda kalmış bir şekilde yaşamını sürdürdüğü, bununla birlikte toplumsal baskıların göçmen ve yalnız kadının

sosyal hayata katılımını engellediği açığa çıkmaktadır (2022). Buna ek olarak BMMYK'nin raporunda da Suriyeli mülteci kadınların dünyanın birçok farklı bölgesindeki mülteci kadınlar gibi hem kadın olmanın hem de mülteci olmanın getirdiği zorluklarla karşı karşıya olduğunu, bu sorunlar arasında çoğunlukla *kaynaklara erişimin engellenmesi, cinsel istismar, toplu taciz, insan tacirleri, kişi olarak tanınmama*, gibi yaşanan bazı sorunların varlığına değinilmiştir. (2017). Bir toplumda meydana gelen sosyal sorunlar, sistem içerisinde başka etmenlerin varlığı ile açığa çıkmaktadır. Toplumsal kurumlar dahilinde varlığını sürdüren birey, kurumlar tarafından inşa edilen bir bilinç çerçevesinde etrafindakileri tanımlamaktadır. Formel ve enformel belirleyiciler kapsamında benlik inşasını sürdürmek, dış dünyanın varlığını bir ulus çatısı altında pekiştirmek ve bu bağlamda açığa çıkan tutumlar, ötekilik pratiklerinin yapısal faktörler çerçevesinde inşa edilmesine katkı sağlamaktadır. Buna bağlı olarak açığa çıkan sembolik güç, birtakım ampirik gerçeklere ve koşullara bağlı olarak devlet söylemi ve siyasi elitlerin etnik ve kimlik bakışı çerçevesinde işlevselliğini sürdürmekte ve bu durum ulus çatısı altında varlığını sürdüren bireylerin pratiklerini etkilemektedir (Bourdieu, 2017). Bu kapsamda Foucault'un güç ilişkileri ve söylem metaforunda görüldüğü gibi iktidar kavramı, yalnızca somut ve fiziksel bir şemaya sahip değildir. Bunun yanı sıra yapısal bir anlam taşımakla birlikte sembollerin gücü şüphesiz ki doksa oluşumunda nihaidir. Bu anlamıyla etnisite özelinde bireylerin ötekilik inşasında temel belirleyici olması bakımından önem arz etmektedir (Keskin, 2018). Bu bağlamda istatistiksel verilerin göstergeleri doğrultusunda ön yargı dediğimiz zihinsel tutumun farklı etnik kimlik, din, dil ve kültürel etmenler karşısında ayrımcılık eylemini doğurabilecek bir tepki olarak karşımıza çıktığını, fakat her ulusun kendi tezahürlerini farklı temeller doğrultusunda inşa etmesi her ön yargının ayrımcılık tutumunu barındırmayacağını aksine gizil kalıp yargılarını da oluşturacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda göçmen kadın, ulusal zeminde subjektif unsurların vurgulanması nedeniyle etnisite özelinde inşa edilmiş sınırlar karşısında ırkçı tutumlara ve cinsiyetçi yaklaşımlara maruz kaldığı görülmektedir. Bunun sonucunda göçmenler ayrımcılık, ırkçılık, ötekileştirme, sosyal dışlanma, kayıt dışı çalışma, yoksulluk gibi bir dizi sosyal ve ekonomik sorunlarla karşılaşmakta ve toplumsal sorunların merkezinde görülmektedir. Çünkü yerel halk tarafından yerleşik nüfusun yaşam biçimine karşı çok yönlü bir tehdit olarak algılanıp yabancı, istilâci, işgalci, öteki olarak kabul edilmektedir (Bauman, 2013:60, akt. Doğan, 2021:12).

Literatürde yer alan tartışmalara genel olarak bakıldığında göç öncesi, göç süreci ve göç sonrasında yaşanan birtakım sosyal ve kültürel problemlerin toplumun genelinde yaygın olarak paylaşılan veya kabul gören belirli cinsiyet rolleri, beklentileri ve normları kapsayan toplumsal cinsiyet algısı çerçevesinde ele alındığı kanaatine varılmıştır. Toplumsal cinsiyet, makbul bir kadın ve erkeğin görev ve sorumluluklarını tanımlayan bir kavram olmakla birlikte olağanüstü hâl ve durumlarda gündelik yaşam pratiklerinde makbul olandan beklediği görev ve sorumlulukları şüphesiz ki çok daha keskinleştiren bir kavramdır. Bu anlamıyla göç hareketleri çerçevesinde önemle ifade edilmesi gereken alt başlık, toplumun erkekleri daha araçsal kabul etmesi, buna bağlı olarak kadının daha içsel özelliklerine atıfta bulunması, göç etme sürecinde birtakım rol ve görevleri daha da kutsallaştırmaktadır. Kadınlığın inşasını anne, bakım veren, toparlayıcı olan olarak inşa etmek, kadınların erkeklerden daha göçmen olduklarına işaret etmektedir. Bu anlamıyla, toplumsal cinsiyet kalıplarının etkisini göç hareketleri bağlamında ele alırken yapısal şiddeti göz ardı etmemek önem arz etmektedir. Çünkü Johan Galtung'un ifadesiyle yapısal şiddet, "mevcut yapı içinde doğrudan şiddet eyleminde bulunan kişinin (öznenin) olmadığı durumlarda kişilerin zarar görmesi olarak ifade ederken şiddetin yapının içine yerleştirildiğini ve eşit olmayan güç/ kaynak dağılımı olarak ortaya çıktığını belirtmektedir" (Galtung, 1969 akt. Şahin, 2023).

3. Araştırmanın Metodolojisi

3.1. Araştırma modeli: Nitel araştırma potansiyeli açığa çıkartmak, sıraları çözümlenmek ve sosyal yapı ve sistemlerin derinliklerini keşfetmek için geliştirilen bilgi üretme biçimidir. Bu anlamıyla toplumsal yapılar tarafından tanımlanan göç ve göçmen olgusuna yönelik mikro süreçleri ele almak, algı ve

deneyimleri açığa çıkartmak ve ayrıntılı derin bir anlayışa sahip olabilmek için bu çalışma *Türkiye’de öğrenim gören Suriyeli kadınların aidiyetlerini toplumsal cinsiyet* özelinde yaşanan değişimlerin derinlemesine ele alınması için nitel araştırma modeline başvuracak olup nitel araştırma desenlerinden *fenomenolojik yaklaşım* çerçevesinde çalışma yürütülecektir. Fenomenoloji farkında olduğumuz ancak ayrıntılı ve derin bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır. Fenomenolojinin amacı insan deneyimini anlamak olduğu için günlük olarak sıklıkla karşılaştığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için kullanılmaktadır (Tekindal & Arsu, 2020:5).

3.2.Örnekleme: Bu çalışmanın örnekleme 2011 yılından itibaren savaş dolayısıyla göç eden Marmara Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Topluluğuna üye olan Suriye kökenli kadın üniversite öğrencileridir. Bu araştırmanın örnekleme Marmara Üniversitesi’nde öğrenim gören Suriyeli bir öğrenciden hareket ederek amaçlı örnekleme türlerinden kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Bu noktada sekiz Suriyeli kadın ile en az 25 dakika en çok 60 dakika süren mülakatlar gerçekleştirilmiş ve küçük benzeşik bir örneklem oluşturulmuştur. Bu bağlamda sosyo-demografik özellikler aşağıda kısaca özetlenmiştir:

Tablo 1

Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların yaş ortalaması, 22,125’tir.
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların medeni durumuna bakıldığında katılımcılardan bir öğrenci nişanlı iken geri kalan yedi öğrenci bekarıdır.
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların aile yapılarına bakıldığında katılımcıların üçü parçalanmış aile yapısına; geri kalan altı katılımcı ise geniş aile yapısına sahiptir.
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların yerleşim yerine göre değerlendirdiğimizde katılımcıların hepsi İstanbul’un Fatih ilçesinde ikamet etmektedir.
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların ailelerinin yerleşim yerine göre değerlendirdiğimizde katılımcılardan üçünün ailesi Konya’da ikamet ederken geriye kalan beş katılımcının ailesi Gaziantep’te ikamet etmektedir.

3.3.Veri toplama süreci: Bu araştırmanın temel amacı yerinden edilmiş veya gönüllülük esasına dayanarak Türkiye’de öğrenim sürecinde olan Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet algı biçimlerinin etkisinin aidiyetlerine olan tutumun dış dünyayı algılama pratiklerini nasıl oluşturduğunu açığa çıkartarak görünmeyen özlere inmektir. Bu bağlamda temel amaçlar doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak algı ve deneyim içeriğine sahip sorular ön plana çıkartılmıştır.

3.4.Verilerin analizi: Bu çalışmada elde edilen veriler tümevarımcı analiz yöntemi ile içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. İçerik analizi sonucunda 3 ana başlık belirlenmiştir.

Tablo 2

Tema ve Başlıklar

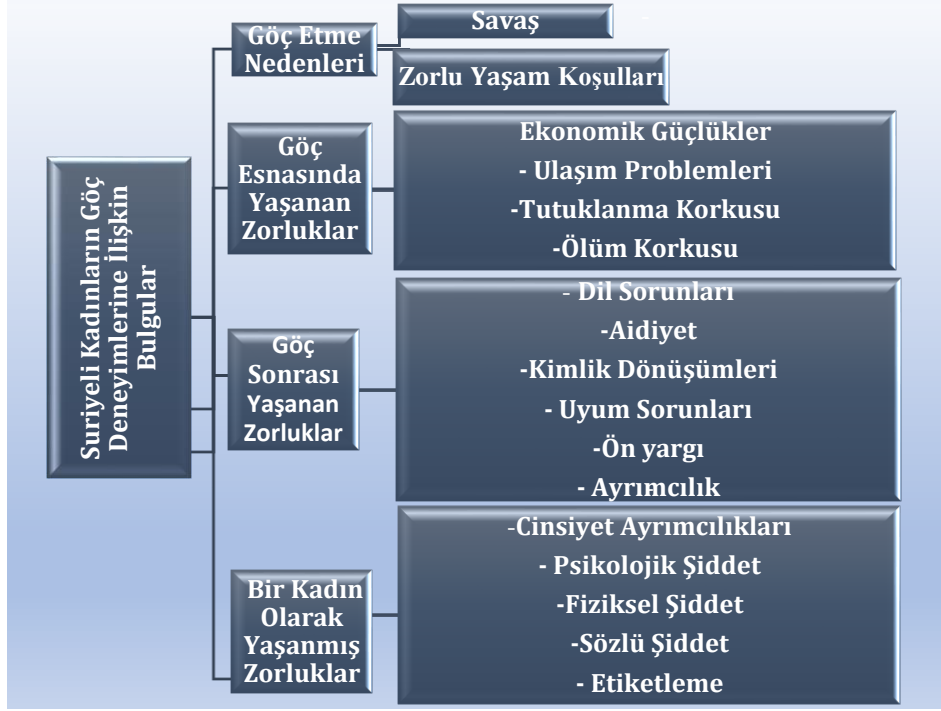
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların göç deneyimlerine yönelik bulgulardır
<ul style="list-style-type: none"> Suriyeli kadınların kimlik ve aidiyetlerine ilişkin bulgulardır.
<ul style="list-style-type: none"> Toplumsal cinsiyet özelinde Arap kültürü ile Türk kültürü perspektifinden kadına yönelik yaklaşımlara ilişkin farklılıklar ve benzerliklere ilişkin bulgulardır.

4. Suriyeli Kadınların Göç Deneyimlerine Yönelik Bulgular

Aşağıda Suriyeli kadınların göç esnası, göç sonrası ve bir kadın olarak yaşamış oldukları sorunlar tablo halinde kategorileştirilmiştir.

Tablo 3

Suriye Kökenli Kadınların Göç Olgusuna İlişkin Deneyimleri

4.1. Göç nedeni ile ilgili bulgular

Suriyeli kadınların Türkiye'ye göç etmelerindeki temel gerekçeleri ifade etmeleri istenmiş ve bu noktada kendilerine "sizi göç etmeye zorlayan temel belirleyiciler nelerdir?" diye sorulmuştur. Katılımcıların nedene ilişkin verdikleri cevaplarda iki ana başlık dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki ülkede iç savaşın olması ikincisi ise buna bağlı olarak da yaşam koşullarının güvensiz hale gelmesiyle geleceğe dair bir umut görememeleridir.

4.2. Savaş ve zorlu yaşam koşulları

Görüşülen katılımcıların tamamı savaş öncesi ve sonrası yaşam deneyimlerine değinerek göç hareketlerinin temel sebeplerini "ölüm korkusu" ile bağdaştırmaktadır. Bu sebeple güvenli olmayan bir bölgede yaşamlarını sürdürmek istemediklerini ifade ederek ülke içerisinde devletin insanlara işkence ettiğini, herhangi bir nedeni olmaksızın şiddete maruz kaldıklarını, kadın veya erkek fark etmeksizin sebepsiz yere tutuklandıklarını ifade ederek bu şartlar altında geleceğe yönelik bir umut göremediklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Türkiye'nin kendi kültürlerine, dinlerine, örf ve adetlerine yakın olduğunu düşündüklerini belirterek göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcılar iyi hayat umuduyla ait oldukları toprakları terk etme nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

"Göç etmemizin asıl sebebi savaştır.. Biz Halep'teydik, bize çok yakın bir yere vuruldu, bombalandı... bir arazi var oraya kaçtık. tekrar eve dönmedik hatta babam bizimle değildi haberi olmadan sınırdan atlamaya çalıştık. Çok zor anlardı". diyerek katılımcı (1) yaşadıkları zorlukları ifade etmiş ve temel belirleyicilerinin hayati tehlikelerinden kaynaklandığını, savaş dolayısıyla güvenli olmadıklarını dile

getirmiş, bu bağlamıyla katılımcıların çoğu aynı nedenleri farklı deneyimler ile ifade etmektedir. Bu temel belirleyicilere katılımcı (2) şu şekilde cevap vermiştir:

“Savaş dolayısıyla göç etmek zorunda kaldık... orada hiç güvende değildik. Üstümüzden bombalar yağıyordu bu yüzden her gün ölme ihtimali ile yaşıyorduk ayrıca devlet hiçbir sebep olmadan babamı tutuklamıştı. Bu da bir nedenimizdi..” diyerek tutuklanma hususunu ön plana çıkartmıştır.

“Ülkemde hâkim olan rejimden dolayı göç etmek zorunda kaldık. Her gün bomba sesleri ile gözümüzü açıyorduk. Bir gün önümüzde bir gün arkamızda böyle bir ülkede nasıl yaşayalım ki?” diyerek katılımcı (1) ile aynı nedenleri ileri sürmektedir. Buna ilişkin eğitim koşullarında da hayati tehlike yaşayan ve bunu öne süren katılımcılar da mevcuttur. Bu noktada katılımcı (4) ise şunları ifade etmektedir:

“Suriye’de eğitimime devam edemediğim için ve orada can güvenliği olmadığı için buraya geldim. Suriye’de her gün bomba vardı lise son sınıfta sınavlardan bir gün önce 45 kişi öldü... son sınavdan önce de 71 kişi vefat etti.” diyerek hayati tehlikeleri bu şekilde ifade etmiştir. Buna ilişkin olarak rejim güçleri tarafından temel ihtiyaçlara erişimin engellendiğini, erişimin mümkün olduğu durumlarda ise çok maliyetli olduğunu öne sürerek bu temel etmenin zorlu yaşam koşullarının nedenlerinden bir tanesi olarak ifade eden katılımcılar da mevcuttur:

“En temel sebebi güvence olmamasıydı diğer bir sorun ise temel ihtiyaçlar da bulunmuyor bulunsa da su elektrik ve gaz çok zor bir şekilde bulunuyordu ve az olduğu için çok pahalı oluyordu.” diyerek katılımcı (6) ekonomik problemler dolayısıyla temel ihtiyaçların karşılanmadığını da ön plana çıkartmaktadır.

Katılımcı (7) ve Katılımcı (8)’de Katılımcı (1) gibi hayati tehlikelerini ifade etmektedir. Bu noktada açığa çıkan temel belirleyicileri savaş dolayısıyla zorlu yaşam koşulları başlığı altında değerlendirmek doğru olacaktır fakat bu etmenlerin de yanında açığa çıkan temel belirleyiciler arasında tahribatın sadece fiziksel olmadığı açıktır. Bağımsız bir hayatın var olmaması psikolojik olarak insanları kısa kaç altına alarak göç hareketlerini doğurmuştur.

4.3.Göç esnasında yaşanan zorluklar

Birçok kısıtlamalarla karşı karşıya kalan katılımcılar, göç hareketliliği esnasında karşılaştıkları güçlükleri iki boyutta değerlendirmektedir. İlk olarak katılımcılara “göç hareketliliği esnasında yaşadığınız zorluklar nelerdir?” diye sorulmuştur. Katılımcılar bu soruya ilişkin cevaplarını başlıklandırmaktadır. Bu kapsamda elde edilen başlıklar; ekonomik durum ve ulaşım esnasındaki tehdit edici mekanizmalar, tutuklanarak hapse atılma korkusu ve bunun sonucu olarak da ölüm ve suç korkusu olarak açığa çıkmaktadır.

Katılımcıların mülakat esnasında vermiş olduğu cevaplar göz önünde bulundurularak açığa çıkan en nihai husus barınmadır. Bir vatandaşın en temel ihtiyaçlarından birisi bir çatı altında varlığını sürdürmektir. Bu noktada açığa çıkan bir diğer belirleyici ise güvenlik ihtiyacıdır. Bu bağlamlar doğrultusunda katılımcılar yaşadıkları zor süreçleri şu şekilde ifade etmektedir:

“yakalanmaktan çok korkmuştuk... hani öyle bir ihtimal olmasına rağmen geçiyoruz. bir taraftan vurulmaktan kaçıyoruz ama vurabiliriz yine... Sınırı geçmekten de korktuk. Abimin pantolonu parçalanmıştı atlamak zordu. Yararlanabilirdik, yaralandık mesela.”

Katılımcı (4) ifadesiyle içinde doğup büyüdüğü ve daha önce sınırları hiç aşmadığı topraklarından bir anda yerle bir edilmenin nasıl zor bir süreç olduğunu belirtmiştir. Planlı gerçekleşmeyen göçler fizyolojik olarak bedeni yorarken psikolojik ve sosyolojik olarak ruhu, kimliği ve benliği etkilemektedir. Bu noktada açığa çıkan nihai belirleyici aidiyettir. Ait olmanın toplumsal boyutu, kişinin bulunduğu yerden başlayabilmesi ve buna göre duyguların inşa edilmesini kapsamaktadır. Dolayısıyla ait olmak Tajfael’in ifadesiyle “bireyin benliğinin belirli bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ve bu üyeliğe

yüklediği değer ile duygusal anlama ilişkin bilgisine dayanmaktadır” (Demirtaş, 2003). Buna örnek Katılımcı (8)’de şu sözleri ifade etmektedir:

“Bir küçük çocuğun parka koşması gerekirken ben sınırlara koşuyordum. Vatanımızı terk etmek en büyük zorluktu. Tanımadığım insanlar, bilmediğim bir dil... ama mecburduk gözümüzün önünde insanlar ölüyordu.”

“O gün biz babam ve kardeşlerim evden çıktık. Lübnan ve Şam arasındaki o yol en çok korktuğumuz yol, birçok kişi ölüyor, hapse giriyor öylece sebepsiz yere... yolda giderken sürekli bize soruyorlar nereye gidiyorsunuz diye Türkiye’ye gidiyoruz deyip diyemeyiz dersek şu an hayatta olmazdık.” Katılımcı (7).

Psikolojik olarak kötü koşullara maruz kalan katılımcı (7) tutuklanmaktan korkmalarının sebebini devlet rejiminin kendi insanlarını öldürmelerini istemesi olarak ifade ederek herhangi bir sebebe dayanmaksızın tutuklanan gençlere müdahale edemediklerini dile getirerek çaresizliğini ifade etmektedir. Bir ülkenin güvenliği devlet söylemleri çerçevesinde gerçekleştiği için vatandaşların temel hakları da bu noktada şekillenmektedir. Castells’in ifadesiyle “günümüzde iktidar, dönüşen iletişim ortamı sayesinde ağlar etrafında örgütlenmektedir. Küresel finans ağları, siyasi ağlar, medya ağları, kültürel üretim ağları, askeri/güvenlik ağı, küresel suç ağı, bilim/teknoloji ağı gibi çeşitli örgütlenmeler, kimi zaman iş birliği, kimi zaman ise rekabet içine girerek işlevlerini devam ettirmektedir. Hepsinin ortak bir amacı vardır: Toplumun kuralları ve normlarını esasen kendi çıkarları ve değerlerine cevap veren bir siyasi sistem üzerinden tanımlama yetisini denetlemektir” (Castells, 2006; 26). Bu tanımdan yola çıkarak bir ulus çatısı altında inşa edilen bireysel ve kamusal yargılar bir bilincin oluşturulmasına hizmet etmektedir. Bu kapsamda inşa edilenin aksine takınılan tavır tehdit unsuru olarak nitelendirildiği için toplumda birtakım sorunları açığa çıkartmaktadır. Buna bağlı olarak geliştirilen direniş simgeleri her bireyin benlik ve kültürel havzasına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Kaçış yolu da bunlardan bir tanesidir. Savunma mekanizmaları olarak değerlendirebileceğimiz bu yol bireyleri bağımsız bir yaşam isteğiyle beslemektedir. Buna bağlı olarak katılımcı (3) şu şekilde ifade etmektedir:

“Göç ederken yaşadığım en zor kısım ülkemden ayrılmaktı. Güvene alıştığım bir yerde hâkim olan rejimin halkını katledilmesi nedeniyle göç etmem beni çok etkiledi. Çünkü orası benim ülkem, benim vatanımdı.”

“Yani Suriye’den Türkiye’ye geçerken yol çok zordu çok şeyler yaşadık güvenli değildi. Mesela ilk geldiğimizde hiçbir şey bilmiyorduk burada evimiz yoktu, Türkçe bilmiyoruz, nerede barınacağımız bilmiyoruz. Bundan daha zor ne olabilir ki?” Katılımcı (6).

“Biz ilk önce savaş başladığı zaman Suriye de birkaç yeri gezdik Suriye’nin kırlarını gezdik dedik ki bulunduğumuz yerden gidelim ama başka bir yere gitmeyelim... ama olmadı. Nereye gitsek bombalar yağıyordu üstümüzden. Türkiye’ye yakın bir kamp vardı önce oraya gittik. 6 ay kaldık. Biz o kampta hiçbir şey görmüyorduk. Hapis gibi düşün. Gerçekten Hapistim.” Katılımcı (5) ifade ederken gülmüştü. Fakat bu gülüş, bir yandan aidiyetsizliği açığa çıkartırken diğer yandan ekonomik, politik, sosyal ve kültürel olarak yaşanan tahribatlar, bireyde anomik durumları açığa çıkartmıştır. Yaşam koşullarının farklılaşması ile gündelik hayatın durağanlaşması ve zorlaşması, uyum sorunlarını beraberinde getirmiş ve izolasyonu mümkün kılmıştır.

“Yolculuk hep güzel yerlere olur aslında ama bizim planlama gibi bir imkânımız olmadı. Ayrılmak çok zordu ama bir yandan da ayrılmak umuttu. Bir yandan aitim bir yandan ait değilim. Böyle bir psikoloji benim için her şeyden zordu.” Katılımcı (1).

4.4. Göç sonrasında yaşanan zorluklar

Göç olgusu süreç odaklı iken göçmen olgusu daha çok deneyim odaklıdır. Özellikle 1950’lerden sonra göç ve göçmenlik boyutunun yönü değişmiş günümüzde de hala değişmektedir. Modernleşme

süreçlerine bağlı olarak göç tanımlamaları farklılaşarak çeşitlenmektedir. Günümüzde yeni kimliklerin açığa çıkması buna bağlantılı olarak yeni kavramların yeni tanımlamaları bunun bir göstergesidir. Bu bağlamlar doğrultusunda göçmenliğin sadece hareket etmek ile sınırlı olmadığını aynı zamanda kimlik tanımlamalarının farklılaştığı, ayrımcılığı doğurduğu bununla bağlantılı olarak mekânsal aidiyetlerin değiştiği görülmektedir. Bu noktada Suriyeli kadınlara göç ettiğiniz şehirde ne gibi zorluklarla karşılaştınız? diye sorularak deneyimleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Katılımcı (1) şu şekilde ifade etmektedir:

“Kültürel olarak çok da farklı iki kültür değiliz ama biz göçmendik... hiç bilmediğimiz insanların içinde onlar gibi yaşamak zorundaydık çok zordu. Bir anda da uyum sağlamak zorunda kaldık. Dil de bilmiyorduk anlamıyoruz da kimseyi... İnsanlar da bize güvensiz bakıyordu çünkü sokaklardaydık.” Diyerek iletişimin sözlerin de ötesinde bir zenginliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu nokta da katılımcı (3) bu argümanı şu şekilde kanıtlamıştır:

“Suriye’den ilk geldiğim zamanlarda Türkçe öğrenmek için çok çabalıyordum. Dersleri anlamaya çalışıyordum bir hocamız sırf Suriyeliyim diye bana söz hakkı vermiyordu. Bizi aşağılıyordu.”

Modernite ile konuşmaya başladığımız keskin sınırlar, insanları ayırmış ve tanımlamıştır. Bu tanımlamalar doğrultusunda bir ulus çatısı altında benzer kimlik örüntüleri açığa çıkartarak din, dil, ırk, etnisite ve cinsiyet tanımlamaları ayrıştırıcı bir şekilde belirli konjonktürel yapılar aracılığı ile ifade edilmiştir. Bu açıklamalar doğrultusunda benzer deneyimlere sahip katılımcılar da şu şekilde ifade etmektedir.

“İlk geldiğim zamanlarda çok karşılaşmıştım. Bir keresinde göle girmek istemiştım yabancı olduğum için o girerse biz girmeyiz demişlerdi...” Katılımcı (5).

Katılımcılar farklı olaylar çerçevesinde aynı etiketlenmelere tabi tutularak yaşam ve deneyimlerini ifade etmektedir. Ötekilik, sadece başka bir ülkede doğdukları için değil aynı zamanda kendi sınırları çerçevesinde benzer olma prensibinin vermiş olduğu güvenlik ihtiyacının zayıflamasından kaynaklanan biçimde ülkedeki vatandaşları etkilemektedir. Bu temel belirleyici kapsamında Suriyeli kadınlar şu ifadeleri kullanmaktadır:

“En çok ev tutarken ırkçılığa maruz kaldık. Sırf Suriyeli olduğumuz için kabul etmiyorlar. Telefonla konuşuyorken yabancı olduğumuzu fark edince hemen kapatıyorlar. Bir keresinde babam bir ev buldu, bakmaya gittik. Bağırdılar apartmanımızda Suriyeli birilerini istemiyoruz diye...” Katılımcı (4).

“Evet ırkçılığa uğradım hem de çok defa. Ama en çok genelleme konusunda yaşadım. Ben genelleme yaparak konuşmayacağım ama bazı Türker de tüm Suriyelilerin kötü olduğunu düşünüyor, Taciz eden, rahatsız eden gibi...” Katılımcı (6).

Kaynak ve hedef ülkelerin her biri demografik değişikliklerden etkilenmektedir. Bunun en temel göstergesi kurumsal yapıların işleyişinde yaşanan değişiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada kaynak ülkelerin de birtakım değişikliklere maruz kaldığı aşikâr olmakla birlikte göç olgusundan en çok etkilenen ve birçok yapının yeniden tanımlanmasının gerekli kılındığı ülke, hedef ülkedir. Hedef ülkenin vatandaşları için de tehdit edici mekanizmalar kendisini göstermektedir. Temel haklar bağlamında Türk toplumunun şikayetçi; Suriyeli kadınların da muzdarip olduğu temel bağlamlar aşağıda ifade edilmiştir:

“Her millete olduğu gibi kötü insanlar var bizim milletimizde de var ama bizim milletimizde iyi insanlar da var onu fark eden kimse yok.” Katılımcı (2).

“Suriyeli olduğum için haksızlığa çok uğradığımı düşünüyorum. Bizim yerimizi alıyorsunuz gibi söylemlere ırkçılığa maruz kaldım. Ben geçici koruma statüsüne sahibim, vatandaş değilim ki. Vatandaşlık almaya çalışsak alamıyoruz da malımız yok mülkümüz yok.” Katılımcı (8).

Katılımcılar ifadelerinde haksızlık olmadığını ifade ederken Türk vatandaşları da Suriye kökenli bireylerin yaşam koşullarının daha kolay olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada siyasi konjonktürel yapının bu algıyı nasıl yarattığının anlaşılması önyargı ve kalıp yargılardan beslenen ayrımcı tutumların önlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Nitekim Erdoğan raporunda, Suriye’deki belirsizliğin devam etmesiyle, vatandaşların Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı hale gelebileceklerine dair inançlarının arttığını belirlediğini, nitekim misafir yaklaşımı göçü ve toplumsal karşılaşmaları açıklamaya yetmediği noktada kalıcılığın kabulüne dönük politikalara başlandığını ifade etmektedir. (2014). Görüldüğü gibi sosyal ortamlarda bir arada bulunma, apartman hayatı, kontrolsüz artan doğum oranları gibi faktörler, Suriye de iç savaşın biteceğine olan inancı ortadan kaldırmış, daha da önemlisi savaş bitse bile ülkeye dönüşün sağlanmayacağı düşüncesini yaygınlaştırmıştır (Karasu, 2016). Siyasi elitlerin ve devlet söylemlerinin ifadelerinde beliren bu algılar, göçmenliğin inşasında etkili bir unsur olduğu için ülke içerisinde geçerliliği ve güvenilirliği olmayan söylemleri açığa çıkartmıştır.

4.5. Bir kadın olarak yaşanan zorluklar

Şekil 1

Göçmen Kadınların Yaşam ve Pratiklerini Zorlayan Toplumsal Cinsiyet Kalıpları

“İlk kez 1972 yılında biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin birbirinden ayrı anlamlara geldiğini ifade eden Oakley, biyolojik cinsiyetin erkek/kadın cinsleri arasındaki ayrımı, toplumsal cinsiyetin ise erkeklik ve kadınlık rollerine toplumsal açıdan yüklenen anlamları ve eşitsizliği ifade ettiğini belirtmiştir” (Vatandaş, 2011). Bu bağlamda herhangi bir müdahale olmadan inşa edilmesi mümkün olmayan toplumsal cinsiyet, makbul olanı belirleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyete ilişkin norm ve değerler, yeni kimlik tanımlamalarına, aidiyet baskılarına ve ayrıştırılmış bir toplum mekanizması çerçevesinde hak ve özgürlükleri tanımlarını keskinleştirmiştir. Bu hususlar çerçevesinde kültürel farklılaşma ile karşı karşıya kalan Suriyeli kadınlar toplumsal cinsiyet özelinde yaşam ve pratiklerini ifade ederek kültürel norm çatışması yaşadıklarını belirtmektedir.

“Bir kadın ve Suriyeli olarak güvende değilim. Mesela Suriyeli kadın her şeyi yaparmış gibi baktıkları için Suriyeli olduğumu ifade etmek istemezdim özellikle تنها yerlerde Suriyeli olduğumu bilmesinler istiyordum.” Katılımcı (1).

Her kimlik, bir kültür jenerasyonunda inşa edilerek yeniden tanımlanmaktadır. Her yeni tanım farklı kimliklerin oluşumuna sebep olmaktadır. Farklı kimlikleri konuşmaya başladığımız zaman kim olduğumuz kadar kimden olduğumuz da önemli hale gelmektedir. Bir toplum adı altında “kollektif kimliğin özünü oluşturan ırk, toplumsal cinsiyet, etnik-dinsel köken, bir cemaate bağlılık vb. kategoriler, bireylerin ortaklaştıklarını düşündükleri gerçek ve/veya hayali simge, vasıf ve deneyimler üzerinden

“bir-lik” veya “biz-lik” hissini veren bir kolektiviteye ait olmalarında yatar” (Akyiğit, 2017). Bu hususlar çerçevesinde katılımcı (1) hem cinsiyetine yönelik tanımlamalar hem de ana vatanına yönelik ön yargılar açığa çıkartıldığını dile getirmiştir. Bu bağlamda kimlik oluşumlarına yön veren cinsiyet ve ırk çerçevesinde hem normların varlığı hem de toplumsal cinsiyetin temel dinamikleri açığa çıkmaktadır.

“Hem psikolojik olarak hem de fiziksel olarak kendimizi hep güvensiz hissettik hep korktuk. Bugün bir şey olmadı ama ya yarın olursa diye yaşadık artık dayanamadık ve kaçmaya çalıştık çünkü o şartlar çok zordu. Bize zarar verirler diye çok korktuk. Herkesi alıyorlar hapse atıyorlar işkence ediyorlar.” Katılımcı (4).

“Kadın olmak daha zordu. Çünkü biz fiziksel olarak erkeklere göre daha güçsüzüz. Suriye’de askerler çok acımasızdı. Erkeklerden önce kadınları öldürüyorlardı. Öldürmekle de kalmayıp taciz ediyorlardı. Ölmekten korkuyorduk ama bir kadın olarak tacize uğramaktan da çok korkuyordum.” Katılımcı (3).

Kültürel olarak ötekilik tanımlamalarını yapmak için bazı dillere, dinlere, renklere, ırklara ve en önemlisi cinsiyetlere ihtiyacımız vardır. Bir bütün olarak varlığını sürdüren bu temel bileşenler makbul olmak için gerekli bütün şartları sunmaktadır. Dolayısıyla sosyalleşmenin ilk gerçekleştiği yer cinsiyet olduğu gibi toplumda ayrışmaya neden olan ilk gerçek neden şüphesiz ki ötekilerin varlığıdır.

“Biz göç ederek ölmekten kaçtık onu yapmak daha kolaydı. Ama ön yargılardan kaçmak ne kadar da zor. Bedene zarar verince iyileşiyor da ruh iyileşmiyor. Bir kadın olarak yaşadığım zorluklar için sadece bunu söyleyeyim...” Katılımcı (6).

Göç, insanlık tarihi kadar eski olsa da göçmen dinamik bir varlık olarak tezahür etmektedir. Sosyolojik tahayyül çerçevesinde günümüz dünyasını ele aldığımızda bir ulus çatısı altında yaşayan insanların toplumsal düzenlemelerde kendi rızalarına uygun yönetilmediklerini görmekteyiz. Bunun en nihai nedeni uygun olanı niteleyen bir iktidarın varlığıdır. Devlet söyleminde aktif olarak işleyen sembolik değerler, ahlaki inançlar ve birtakım düşünsel kanılar kolektif zihniyetin algısal çerçevesini oluşturmakta ve buna bağlı olarak yapılan tanımlamaların karşılığı da bir toplumda ön yargı, ayrımcılık ve nefret söylemlerini açığa çıkartmaktadır.

“Yani ben o yaşımdayken korkuyordum neler olduğunu anlayamıyordum. Annem olarak onun kesin çok daha büyük korkuları vardı 4 evladına korkusu, gelecek korkusu yeni geldiğimiz yerde bizi neler karşılayacak korkusu çok büyük korkular. O korkular tek tek gerçekleşti. İlk eve tutacağımız zaman her şey sizin yüzünüzden oldu diyorlardı. Komşulardan biri sizi pislikler demişti unutamıyorum onu...” Katılımcı (7).

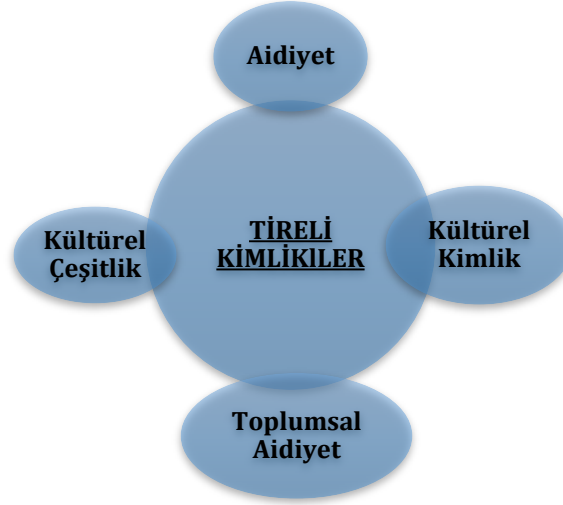
“Okumak için tek başıma geldiğimde de korktum çünkü biz şuna alıştık bir yere gideceksem abim ve babam benimle olacaktı. Onlardan biri olmadığı zaman hiçbir yere tek çıkamazdık. İlk onlardan ayrılmam gerektiğinde akrabalarım kız başına nereye gidecek okuyup ne olacak sanki demişlerdi.” Katılımcı (8).

Kültürler her dönem biçim değiştirerek bir imaj oluşturmaktadır ve kuşaklar da bu çerçevede bir jenerasyon olarak nitelendirilmektedir. Mekânsal olarak bulunduğumuz konum güçlü bir anahtar statüdür. Statü kazanmak kimi zaman sosyal sermaye ile olurken kimi zaman da kültürel sermaye ile kendisini göstermektedir. Bu bağlamda bireyi değerli kılan temel bileşenlerin bütünü habitus karşısında körelebilir. Habitus, cinsiyet gibidir. Tercih imkânı sunulmayan ama çok yönlü işlevi olan bir gerçekliktir. Dolayısıyla Bourdieu’nun tanımıyla habitus kişinin sosyal yapı içerisindeki yerini belli bir hiyerarşi içindeki bulunduğu konumunu, cinsiyetlerini, yaş sıralaması açısından aile içerisindeki yerlerini vb. göz önünde bulundurarak bu bağlamda içinde bulunulan her şart ve koşulda eyleycilere çözüm yolları bulmaya çalışan bir kavramdır (Bourdieu, 2010 akt. Kaplan & Yardımcıoğlu, 2020). Toplumda bazı konular kültürün filtrelerinden geçmeden anlam kazanmaz. Bu bağlamda müdahalesi olmayan her bir etmenin bile toplumsal yönü vardır ve daimidir.

5.Suriyeli Kadınların Kimlik ve Aidiyetlerine İlişkin Bulgular

Şekil 2

Suriyeli Kadınların Kimlik ve Aidiyetlerine İlişkin Temalar

Kimlik kavramı, Latince “aynı” anlamına gelen “idem” ve “tekrarlanarak” anlamına gelen “identidem” kelimelerinden türetilmiştir (Varol, 2014). Bu kavram kişinin kendini bir çatı altında tanımlaması buna bağlantılı olarak kendinden olanı belirlemesi için kullanılan bir kavramdır. Bu kapsamda “Kimlik, kişinin kendi dünyasıyla diğer insanlarla ve sosyal çevreleriyle girdikleri bir etkileşim sonucu edinilir. Bu açıdan bakıldığında kimlik ve kimliklenme sosyal ve zihinsel bir süreci zorunlu kılmaktadır” (Güven, 2015). Dolayısıyla devingen bir özelliğe sahip olan kimlik, her gün yeniden inşa edilmekte ve kronosistem içerisinde açığa çıkan tüm ekolojik sorunlar çerçevesinde farklı tezahür göstermektedir. Kronosistem içerisinde ele alabileceğimiz göç eylemi, içerisinde sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik ve hukuksal dinamikler barındıran oldukça karmaşık bir eylem olarak gerçekleşir. Bu karmaşanın en önemli gerekçesi, göç eylemi ile yaşam alanını değiştiren kişilerin geldikleri noktada nasıl tanımlandıkları ve konumlandıklarıdır (Öztürk Terzi, 2023). Bir ulus çatısı altında yer edinme hususuna araçsal akıl yöntemiyle yaklaşan modernite, kendisi gibi olmayana yönelik ötekileştirici bir dil kullanmakta ve öteki olana küçümseyici tavrı makbul kılmaktadır (Güven, 2015). Bu bağlamda güvenlik kaygıları içeren birtakım nedenlerle göç etmeye maruz bırakılan birey, hedef ülke sınırları içerisinde öteki olarak tanımlanmakta, sosyal ve kamusal alanda açığa çıkan birçok krizlerin temel nedeni olarak görülmektedir. “Psikodinamik çalışmalar yapan Dr. Graham Wilson, günah keçisinin “yansıtma veya yer değiştirme savunma mekanizmalarının, başka bir kişiye veya gruba karşı haksız düşman ilan etme, saldırganlık durumlarını odaklamak için kullanıldığı bir “süreç” olarak tanımlamaktadır” (Çelik, 2021). Dolayısıyla ayrımcılığı kendi içerisinde eyleme dönüştüren, fiziksel veya söylemsel olarak da işlevselliğini koruyan bu süreç, Suriyeli kadınların kimlik ve aidiyet oluşumlarını etkilemekte ve zarar vermektedir. Bu kapsamda hareketliliğin yaygın olduğu kentsel alanlarda yer edinme mücadelesi veren Suriyeli kadınlara aidiyetlerini tespit etmek amacıyla sorular sorulmuş, kimlik ve aidiyete ilişkin temel problemler açığa çıkartılmıştır. Katılımcıların kimlik ve aidiyete ilişkin ifadeleri aşağıda belirtilmiştir:

“Çok fazla Türklerin arasında bulunduğum için hani bir dönem vardı gerçekten acaba ben Suriye’ye ait değil miyim? Diye sorguluyordum. Artık fark bile bulamayacak hale geldim.” Katılımcı (1).

Bireyler sosyalizasyon süreçlerinde zaman ve mekâna bağlı olarak nerede nasıl davranması gerektiğini öğrenmektedir. Bu bağlamda kimlerle birlikte olduğumuz kim olduğumuzu da biçimlendirdiği için Katılımcı (1)’in ifadesi aidiyet ve toplumsal aidiyetin önemini açığa çıkartmaktadır. “Aidiyet, eklemleme, çıkarılma ya da bütünleşme sürecidir. Ait olunan şeye ilişkin bir bütünleşme çabasıdır.

Dâhil olmak, içerilmek gibi benzeri birtakım hissiyatlar ile adeta insan olmanın gereğidir. Toplumsal aidiyet ise birey ve toplum arasında oluşan birbirini kabul etme ve benimseme duygusu ya da ihtiyacı olarak tanımlanmaktadır” (Alptekin, 2011). Bu bağlamda farklı bir coğrafyaya göç ederken sadece yeni mekanlar değil yeni kimlik tanımlamaları açığa çıkabilir bununla ilişkili olarak da aidiyet problemleri doğabilir. Bir yerde doğmak, o yere ait olmayı gerektirmediği gibi kişinin nereye, hangi zamanda uyum sağlayacağı çevresel koşullar ekseninde şekillenmektedir. Bu bağlamda inşa edilen birey kimi zaman yalnızca bir yere aidiyet oluştururken kimi zaman birden fazla yere ait hissedebilmektedir. Bu anlamıyla Suriyeli kadınlar kendilerini iki ülkeye de ait hissettiklerini şu ifadelerle belirtmiştir:

“Suriyeli misin yoksa Türk müsün gibi bir aidiyet sorusu bana anneni mi babanı mı demek gibi olur. Gençlik dönemlerim oradaydı ama şimdi buraya bağlıyım yetişkinlik dönemi de burada geçiriyorum bu yüzden kendimi ifade ederken hem oralyım hem buralyım ifadesini kullanıyorum.” Katılımcı (3).

“Bir Suriyeli olarak hiçbir zaman kökümün neresi olduğunu unutmam ama Türkiye de yaşamamın da kazandırdıklarını kattıklarını inkâr etmem benim asıl vatanım Suriye ama Türkiye de daha çok yaşadığım için 2. Vatanım sayılır. Bu yüzden seçim yapamam ama kanım Suriyeli bu bir gerçek...” Katılımcı (4).

Değişime ve dönüşüme açık olan tireli kimlikler, modernitenin dayatmalarına karşın kültürel çeşitliliği açığa çıkartan bir kimlik türüdür (Şen, 2004). İki yönlü kültürel aidiyeti mümkün kılan tireli kimlik, kendi içselleştirdikleri kültürel etmenleri ifade eden katılımcıların kimlik türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Uzun yıllardır Türkiye’deyiz. Türk okullarında okuyoruz, Türklerle komşuluk yapıyoruz tabi ister istemez onlara uyum sağlıyoruz. Ben her iki yere de kendimi ait hissediyorum.” Katılımcı (2).

“Ben iki toprağa da kendimi ait hissediyorum. Birinde büyüdüm birinde doğdum bu yüzden ikisi de benim için anlamlı. Ne topraklarımdan vazgeçebilirim ne de buradan.” Katılımcı (5).

“Her insan doğası gereği bir kimliğe ihtiyaç duyar. Bir taraftan doğumuyla birlikte kendi bireysel kimliğini oluştururken diğer taraftan bireysel kimliğine, aidiyet hissettiği topluluğun özelliklerine bağlı olarak kültürel kimliğini inşa etmektedir. Dolayısıyla insan, yaşamı boyunca kolektif, politik, bireysel, dinsel, cinsel, etnik kimlik gibi birçok farklı kimliğin etkisi altında kalır. Bu bağlamda insanların bireysel ve toplumsal anlamda kendilerini ne şekilde ifade edecekleri hala bir muammadır. Bu durum kimlikler üzerinde başta kültür olmak üzere siyaset, ekonomi ve fiziki koşullar gibi birden çok faktörün etkili olmasından kaynaklıdır. Ne yazık ki bireyler, küreselleşmenin etkisiyle hızlı bir kültür değişimiyle karşı karşıya kalır. Toplum üyeleri ise buna ayak uydurma adına kendi benliklerinden, kimliklerinden ödün vermek zorundadır. Bu şekilde yeni kimlikler oluşturulmak istenir” (Nar, 2019). Bu bağlamda ortak bir çatı altında varlığını sürdüren bireyler zaman içerisinde aynı çatı altında farklı tanımlamalar yapabilmektedir. Bu anlamıyla bireylerin aidiyete ilişkin tanımlamaları toplumsal belirleyiciler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bağlamda katılımcı (7) coğrafya ve mekân değişikliğinin aidiyetlere etkisini şu şekilde belirtmektedir:

“İlk geldiğimde kendimi Suriye ye ait hissediyordum. Türklerle anlaşamayacağımı sadece Suriyelilerle anlaşabileceğimi düşünüyordum. Ama şunu anladım ki yani Suriye’de olsa Türkiye’de olsa başka bir yerde olsa eğer bir kişinin büyük hedefleri fikirleri varsa yani onlar ortaksa ben o topluma aitim.” Katılımcı (7).

“Bireyin alan içerisinde kendine yer edinmesi veya baskın taraf olması yolunda ona gerekecek tüm bileşenleri barındıran sermaye, sembolik sermayedir” (Tekbaş, 2022). Bu ekseninde vatan, millet, bayrak, din, soy gibi köklü değerler önemli bir sembolik güçtür. Bu sembollerin etkisi ekseninde aidiyet hususunu tanımlayan katılımcılar da mevcuttur:

“Suriye’ye ait hissediyorum. Kanım Suriyelidir. Ama tam Halepliyim diyemem yalnız Türk hissedersen de ihanet ederim gibi geliyor. Ama akrabalarım öyle değil onlar kendilerini Türk olarak tanımlıyor.” Katılımcı (8).

6. Toplumsal Cinsiyet Özelinde İnşa Edilen Kadın Kimliğine Dair Bulgular

Şekil 3

Toplumsal Cinsiyet Özelinde İnşa Edilen Kadın Kimliğine Dair Alt Temalar

Kültür, öğrenme, deneyimleme ve yaşama sürecidir. Dolayısıyla bir toplumun üyesi olarak kazanılan bilgi, yetenek ve hünerler, normlar çerçevesinde kazanılmakta ve gerçeklik inşa edilmektedir. Gerçeklik, toplumun yapısına özgü bir durum olmakla birlikte kültürlenme sürecinde bireylerin kabul ettiği kurallar çerçevesinde işlevseldir. Bu inşa sürecinde kimlikler biçimlenmekte ve makbul olan belirlenmektedir. Bu noktada cinsiyet eril veya dişi olmaktan ibaretken toplumsal cinsiyet, kültürel etmenlerle şekillenen, iki kutuplu bir farklılığı yaratan buna bağlı olarak da cinslere özgü görev ve sorumlulukları tanımlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamlar çerçevesinde global dünyada tartışmaya başladığımız “Çokkültürlülük içindeki kültür, bir grubun ya da topluluğun kendini farklılık içinde ifade etmesiyle anlaşılabilir. Burası önemlidir zira Bryson’un belirttiği gibi çokkültürlülüğün ele alınışı çoğunlukla kavramın tanımlanmasını içermez. Tanımın muğlak kalmasında birçok neden vardır. Muğlaklıktaki asıl sebep onun anlamının çok açık olmamasından kaynaklanmaktadır. Fakat yine de onun en genel anlamı değişik kültürlerin birlikte varlık bulmalarını ifade etmektedir, farklılıklar çerçevesinde bir temas işaret etmektedir” (Say, 2017). Bu bağlamda farklılıklar çerçevesinde temas eden Türk ve Arap kültürünün kadına yönelik yaklaşımlarında benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmek için yaşam ve deneyimleri açılmaya çalışılmıştır.

“Arap kültürü daha çok İslam’a göre bir kültürdür. İslam’da ne varsa o. Bu yüzden hani Müslüman Türkler, İslam’ın kültürünü yaşadıkları için çok fazla bir fark yaşamadım.” Katılımcı (1).

Her kültür farklı medeniyet havzalarına sahiptir. Dolayısıyla belirli temalar kültürlerde farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra tarihsel süreç içerisinde etkileşimde bulunan kültürler alışveriş içerisinde oldukları için benzerliklere de rastlanmaktadır. Türk ve Arap kültürü ekseninde tahayyül yapıldığında dini temellere dayalı bir alışverişi görmek mümkündür. Dini etmenler, güçlü bir sembolik değer olduğundan bir ulus çatısı altında yaşayan bireyleri ortak noktada buluşturan temel bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada göç eden bireylerin tercih ettiği ülkelerde dini etmenin önemli bir etkisi olduğu açıktır. Bir diğer önemli etmen olarak karşımıza çıkan bağlam ise kültürel normlardır. Makbul bir kadın ve erkek olmanın sınırlarını çizen kültürel ilkeler, hak ve özgürlük tanımlamalarında cinsiyetçi bir perspektif öne sürmektedirler. Bu çerçevede boşanma hususunu değerlendirirken teolojik bir paradigma ile kültürel etmenlerin sembolik gücünün ön planda olduğu açıktır.

“Bizim kültürümüzde kadın dediğin şöyledir cümleleri çok kullanılır. Kadının önceliği evliliktir. Bir de tabii erkek çocuk çok önemlidir.” Katılımcı (2).

Her kültürde iki önemli sosyalleş (tir) me mevcuttur. Bunlardan bir tanesi *dini sosyalleşme* diğeri ise *cinsiyet sosyalleştirmesidir*. Dini sosyalleştirme, köklü bir birikime sahip olduğu için bireylerin davranış

ve hareketlerine yön veren temel belirleyici sembollerden biridir. Bunun dışında cinsiyet sosyalleşmesi ise dünyaya gelmeden gelişmeye başlamış, bir kadının veya bir erkeğin nasıl olması gerektiği tanımlanmıştır.

“Mesela burada evliler ayrılacak olurlarsa boşanmak isteyen kişilere kanun mülkiyetleri veriyor bizde dine bağlıdır. Özgürlük olarak Türkiye’de kadınlar özgür. Onun dışında çok dini öne sürüyorlar. Bazıları kendine göre haramı belirlemiş ama işte dini yanlış anladılar.” Katılımcı (3).

“Toplumsal yapının vazgeçilmez unsurlarından olan dinî, siyasî, ahlâkî, iktisadî, felsefî ve estetik değerlerin birbirinden bağımsız olduğu, aralarında bir ilişkinin olmadığı söylenilemez. Tüm bunlar toplumsal hayatta, insanın hayatına anlam verme ve hayatı düzene koyma faaliyetinin birer ürünü olarak kendilerini göstermektedir” (Tanrıverdi, 2018). Dolayısıyla benimsenen dinin değerleri ve normları kültürel etmenler çerçevesinde farklı perspektifleri açığa çıkmaktadır. Bu anlamıyla din, insanların hayatlarını bir biçimde etkilemekte, davranışlara yön vermekte ve değerleri biçimlendirmektedir. Böyle bir inancın olduğu yerde bir inancı istismar edecek birilerinin varlığı kaçınılmazdır. Bu anlamıyla sembolik gücü olan her unsur, istismar kapılarını aralamaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet algısı kültürün filtrelerinden geçirilerek uygun görülmede bu çerçevede cinsiyete ilişkin norm ve değerler inşa edilmektedir.

“Bizim kültürümüzde genel olarak erkekler daha değerlidir. Erkek istediği zaman çıkar ama kıza izin yok” Katılımcı (4).

Birey, doğuştan itibaren temel ilkeleri ve değer örüntülerini öğrenen, bu temel değerler ile kimlik örüntülerini inşa eden varlıktır. Cinsiyet, ilk sosyalleşmenin başladığı yer olmakla birlikte doğuştan itibaren rol ve sorumlulukları atfetmektedir. Bu bağlamda kültürel kalıplar, makbul bir kadının ve makbul bir erkeğin nasıl olmasına ilişkin tanımları yapan subjektif bir sistemdir. Kadınları fiziksel yapılarından yola çıkarak tanımlayan kültürel değerler, bir biçimde kadınları içsel bir yapıya tabi tutarak özel alan ile sınırlandırmıştır. Jenkins’in vurguladığı gibi “habitus eş zamanlı olarak kolektif ve bireyseldir ve kesinlikle bedenseldir” (2016).

“Suriye’de kadın daha değersiz gibi. Çünkü Türkiye’de kadınlar daha özgür. Suriye’de bir kadın yalnız sokağa çıktığında kötü bakabiliyorlar. Ya da kız çocukları olunca üzülüyorlar.” Katılımcı (5).

“Araplar ve Türkler arasında kadına yönelik yaklaşım biraz farklıdır. Bizde bir kızın başka şehre gitmesi ailesinden bağımsız olması çok azdır. Buradaki kızlar başka şehirlere gidiyorlar. Yani değer konusunda da belirli farklar var.” Katılımcı (6).

Katılımcılar Türkiye’de kadına daha çok değer verildiğini, kadınların daha özgür olduğunu belirleterek kültürlerinin kadına yönelik yaklaşımında çok katı bir tutum sergilediklerini ifade etmiştir. Kadına yönelik yaklaşım her medeniyet havzasında farklılık göstermektedir. Sosyolojik tahayyül ile tarihsel olarak Türk kültüründe kadının yeri özel ve değerlidir. Kadın, birçok alanda görülmekle birlikte de yönetim işleyişinde fikirleri önemsenmektedir. Arap kültüründe kadının yeri İslam’a göre şekillenir diyen katılımcıların yanı sıra dini, nefislerine göre kullanan birçok ailenin var olduğunu ileri süren katılımcılar da bulunmaktadır. Bu noktada kadının yerini değersiz ve belirli alanlar çerçevesinde ele alarak Arap kültürü, İslam dininin belirli etmenlerini kültürün filtrelerinden geçirerek kabul etmektedir.

“Suriye de erkeklere daha çok değer veriyorlar. Suriye de boşanmak falan yok, çok azdır. Onların kocaları vurabilir, dövebilir. Biz de kadınlar çok çalışmıyorlar erkekler çalışıyorlar. Bir de Suriye de Türkiye de Müslüman bir ülkedir ama biz dini çok katı yaşıyoruz.” Katılımcı (7).

“Suriye’de kadın ile erkek eşit değildir bizim toplumumuz erkeklere daha çok değer verir. Hele savaştan sonra hiç bize değer kalmadı... yani kadını adamdan önce alıp öldürüyorlardı. Kadınların bedenlerinden dolayı savaş esnasında çok pis gözlü erkekler vardı. Ben uygun şartlarda olmadığım için göç ettim rahatça

nefes alamadığım için Türkiye'yi tercih ettim çünkü Türkiye hem Müslüman bir ülke hem de yaşayış olarak İslam'a uygun.” Katılımcı (8).

“Dinin kültürel öğeler içerisinde çok yakın ilişkisi olduğu alanlardan biri ahlaktır; onlar arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü insanların yeme-içmeleri, giyim kuşamları, ibadet ve dua şekilleri, olaylar karşısındaki tavır ve tepkileri üzerinde belirleyici olan en önemli etmen dindir. Helal ve haram olan şeyler din tarafından belirlendiği gibi, sosyal ve kültürel hayatla ilgili bazı davranışları onaylayıp, bazılarını onaylamayarak toplumun değer yargıları üzerinde belirleyici olmaktadır. Hatta evlenme ve boşanmanın şartlarını belirlemek suretiyle en küçük sosyal kurum olan aileye kadar kültürel hayatın her alanına nüfuz eder” (Kılıç, 2013). Bu ifadeden yola çıkarak Suriyeli kadınların Türkiye'ye göç etme süreçlerinde en nihai belirleyicinin ortak bir din anlayışı olduğu, buna bağlantılı olarak sosyal ve kültürel ağların ortaklığının uyum ve entegrasyonu kolaylaştırdığı açıktır. Bunun yanı sıra Suriyeli kadınların Türkiye'nin laik bir ülke olmasına rağmen Türkiye'yi Müslüman bir ülke olarak ifade etmeleri dikkat çekmektedir. Türk vatandaşlarının birçoğu İslam dinine mensup olsa bile çokkültürlülük ekseninde farklı dini değerleri benimseyen insanlar bulunmakta fakat buna rağmen Müslüman ülke tanımlamalarının oluşması biyolojik aygıtların etkili bir sembolik güç olduğunu açık hale getirmektedir.

7. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, kültürel norm ve değerlerin inşası olarak toplumsal yapıda hak ve özgürlük tanımlamalarını belirleyen buna bağlı olarak cinsiyetlere ayrıştırıcı bir şekilde görev ve sorumluluk atfeden toplumsal cinsiyet kalıpları çerçevesinde insanlık tarihi kadar eskiye dayanan göç hareketlerinin Suriyeli kadınların üzerinde sosyal, fiziksel ve ruhsal etkilerini açıklamaya çalışmıştır. Hem spesifik hem de kolektif olarak kendi içerisinde bir değişimi meydana getiren göç hareketleri, bir sürecin son bulmasıyla açığa çıkarken göçmen sonsuz bir tanımlamanın getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her toplumun farklı medeniyet havzaları olduğu gibi farklı işleyişleri bünyesinde barındıran ulusal sistemleri vardır. Bu anlamıyla bir ulustan başka bir ulusa göç hareketlerinde bulunulduğunda bireylerin sadece coğrafyaları değil aynı zamanda kimlik ve aidiyetleri de dönüşmektedir. Bu bağlamda görüşmelerden elde edilen veriler kapsamında *Suriyeli kadınların etnik aidiyet bağlarına olan inançlarının zayıflamaya başladığı* anlaşılmaktadır. Bu durum aidiyetin, çift sadakat çerçevesinde geliştiğini ve kimliğin statik olmadığını göstermektedir. Bu noktada katılımcılar kendilerini tam anlamıyla Suriyeli olarak nitelendiremezken Türk olarak da ifade etmemektedir. Dinamik gücünü kaybeden fakat bir o kadar da bitmeyen bu korelasyon ilişkisi, *Tireli kimliklerin* açığa çıkmasına sebebiyet vermektedir. Tireli kimlikler, iki taraflı bir aidiyete ve sadakate vurgu yapan kimlik türüdür. Bu kimlikler, her iki coğrafyanın da öne sürdükleri norm ve değerleri benimseyen, iki coğrafyaya uyum sağlayabilen, birini diğerine tercih etmeden ön sahnede ön plana çıkartılan kimlik türüdür (Şen, 2004:1). Katılımcıların aidiyete ilişkin vermiş olduğu cevaplar çerçevesinde açığa çıkan iki temel belirleyici mevcuttur. İlk olarak *kan/soy meselesi* açığa çıkmaktadır. Katılımcıların tümü *“kanım Suriyelidir”* ifadesini kullanmıştır. Burada önemle üstünde durulması gerekli olan coğrafyaya yapılan atıftır. Kan ve soyu ön planda tutarak aidiyete atıfta bulunan Suriyeli kadınların sonraki ifadelerinde sosyalizasyon süreçlerini Türk kökenli bireyler çerçevesinde geçirdikleri için Türk gibi hissettikleri ifade edilmiştir. Fakat katılımcıların sözcüklerin ötesindeki iletişimleri göz önünde bulundurulduğunda ifadelerinin arkasında bir utanç ve korku sezilmektedir. Aidiyete ilişkin verdikleri cevapları coğrafyalarına sığınarak vermiş olsalar bile yaşamlarının en kritik zamanlarını Türk coğrafyasında tamamlıyor oluşlarının etkisiyle Türkiye'ye olan bağlarının daha güçlü olduğu açığa çıkmıştır. İkinci olarak ise *cinsiyete ilişkin atfedilen norm ve değerlerdir*. Cinsiyet, müdahale kabul etmeyen bir cins tür iken toplumsal cinsiyet müdahaleler ile inşa edilen bir toplumsal türdür. Katılımcılara kültürel benzerlikleri ve farklılıkları açığa çıkartmak gayesiyle toplumsal cinsiyet özelinde kadınlığın statüsünü açığa çıkartacak sorular sorulmuştur. Bu kapsamda katılımcılar, kültürel olarak kadının toplumdaki konumuna yapılan atıfların *dini sembollerin gücüne bağlı olarak ele alındığını*, kendi çıkarları

doğrultusunda değerlendirildiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda tartışmaya açılması gereken en nihai husus, kültürlerin, belirli sembolik değerleri ele alırken *kültürel filtrelerden* geçirerek makbul kabul etmeleridir. Tarihsel süreçler içerisinde cinsiyetlere ilişkin kültürel norm ve değerler, ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı bir yol izleyerek toplumsal yapıda keskin bir sınır yaratmıştır. Bu ilke ve yöntem çerçevesine ait Suriyeli kadınlara yönelik yaklaşımların Türkiye’de farklı olduğunu öne sürerek bir kadın olarak Türkiye’de daha güvenli hissettiklerini dile getirmelerine rağmen göçmen ve Suriyeli oldukları için ırkçılığa ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını ön plana çıkartarak gittikçe artan bir izolasyon açığa çıkmaktadır. Bu bağlamlar doğrultusunda özellikle 1950’lerden sonra göç hareketlerinin ve göçmenin konumunda meydana gelen değişim, modernite ekseninde etnik grupların açığa çıkmasına sebebiyet vererek ırkçılığın ve nefret söylemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Modernite, bir ulus çatısı altında kültürel olarak farklı kökenleri, dilleri, dinleri ve aidiyetleri yok sayarak benzer olmayı öne sürerek entegrasyon sürecini zorunlu kılmaktadır. Bu temel çerçevede katılımcıların Türk ulus çatısı altında entegrasyonlarının basamaklı bir şekilde gerçekleştiği saptanarak uyum süreçlerini kolaylaştıran en temel belirleyicinin *ortak dini değerlere* sahiplik olduğu açığa çıkmaktadır. Katılımcıların bazıları Türkiye’yi Müslüman bir ülke olarak tanımlarken bazıları da İslam kültürünün etkisinin fazla oluşunun uyum sağlamalarını kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Bu noktada göçmen olarak tercih edilen hedef ülkenin, zorunlu veya gönüllü olması önem arz etmeksizin tercih edilen coğrafyada ortak değerlerin, hedeflerin ve normların etkisinin bizatihi olduğu saptanmıştır.

Kaynakça

- Amasyalı, G. N. (2021). Patriyarkal kapitalizm kısılcacında göçmen kadın olmak: Şanlıurfa'daki Suriyeli kadınların deneyimleri (Yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Alkan, E. (2019). *Habitus nedir? /Sosyoloji ders notu, sosyologer*, alındığı adres:
<https://www.sosyologer.com/bourdieunun-habitus-kavrami-nedir>.
- Akyiğit, H. (2017). Türkiye'de ulus devlet inşa sürecinde etnik kimliklerin dönüşümü (Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Alptekin, D. (2011). Toplumsal aidiyet ve gençlik: Üniversite gençliğinin aidiyeti üzerine sosyolojik bir araştırma (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Biehl, K., & Danış, D. (2020). Toplumsal cinsiyet perspektifinden kadın araştırmaları, *Sabancı Üniversitesi, İstanbul: Su Gender Yayınları*.
- Balatongöz, N. (2019). Network toplumlar: Manuel Castells'te teorisi (Yüksek lisans tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- BMMYK. (2017). *Fact Sheet: Turkey. UNHRC Türkiye*,
- Bourdieu, P. (2017). Karşı ateşler: Neoliberal istilaya karşı direnişe hizmet edecek sözler, çev. Sertaç Canbolat, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/tr/wpcontent/uploads/sites/14/2017/11/>
UNHCRTurkey fact sheet october 2017, erişim tarihi: 08.04.2020.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-56.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri, akt. Kaplan, M., & Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, (1), 23-37.
- Castells, M. (2008). Kimliğin gücü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. & Ince, M. (2006). Manuel Castells'le söyleşiler, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castler, S., & Miller, M. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri, çev. İbrahim Akbulut, Bülent Uğur Bal, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çiçekli, B. (2009). *Göç terimleri sözlüğü, göç vakfı*, alındığı adres:
[https://www.goc.gov.tr/files/goc_terimleri\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/files/goc_terimleri(1).pdf).
- Çelik, A. R. (2021). Günahlarımız için başkasını suçlamanın dayanılmaz hafifliği. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 135-154.
- Demirtaş, Ç. A. (2003). Sosyal kimlik kuramı temel kavram ve varsayımlar, Ankara Üniversitesi 1(1). İnternette İndirilme Tarihi: 19 Haziran 2011
dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/665/8472.pdf
- Demirbaş, B. & Akyiğit, H. (2018). Suriyeli mülteci kadınların entegrasyon sürecinde sosyal ağların olumlu ve olumsuz Etkileri. *Muhakeme Dergisi*, 1(2), 123-133.

- Dedeoğlu, S. & Ekiz, G., Ç. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon: Kadınların yeri. Danış, D., & Biehl, K., (Ed.), içinde, Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları, *İstanbul: Su Gender Yayınları*.
- Doğan, S. (2021). Suriyeli kadınların habitusları üzerinden sosyal etkileşim ve uyum Gaziantep örneği üzerinden (Yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Doğangün, G., & Keysan A. S (2022). Göçün Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet pratikleri üzerindeki etkisi: İmkanlar ve zorluklar. *SBF Dergisi*, 77(1), 125-150.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği: Malatya örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(19), 209-230.
- Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması. *Ankara: HUGO Yayınları*.
- Fien, F. (2005). *Almanya'daki Türkler - entegrasyon veya gettolaşma*. Erişim adresi: <http://www.konrad.org.tr>.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. International Peace Research Institute, akt. Güngörsen, R. & Şahin, G. (2023). Yapısal şiddet bağlamında başarısız devletler ve terörizm ilişkisi: Yemen ve Suriye örnekleri. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 25 (1), 3-29.
- Güven, S. (2015). Postmodern kimliklerin kurulumu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(1), 266-286.
- Goffman, E. (2020). Reklamlarda toplumsal cinsiyet algısı, çev. Devrim Kılıçer, Fahri Öz, *Ankara: Heretik Yayınevi*.
- Indra, D. M. (1999). Engendering forced migration: Theory and practice (Vol. 5), berghahn books. Danış, D., & Biehl, K., (Ed.), içinde, Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları, *İstanbul: Su Gender Yayınları*.
- Jenkins, R. (2016). Sosyal Kimlik. *İstanbul: Everest Yayınları*.
- Kılıç, R. (2013). Din ve kültür ilişkisi üzerine felsefi ve teolojik bir değerlendirme. Fatsa, M. (Ed.), içinde, *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu I. Giresun: Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-2*.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (3), 995- 1014.
- Korođlu, M, A., & Dural, F. N. (2020). Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin deneyimleri ve sosyal hizmet. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 1-34.
- Karakurt, Z., & Gülerce, H. (2022). "Suriyeli sığınmacı kadınların yaşadığı toplumsal cinsiyete dayalı sorunlar ve belirsizlik." *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 143-155.
- Keskin, İ. R., (2018). Ötekilik bağlamında Suriyeli kadınlar: Yerel ve ulusal basında Suriyeli kadın temsillerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Nar, M. Ş. (2019). Kültürel kimlik sorunsalı: Göreceli mi? Evrenselcilik mi? Yoksa uzlaşa mı? *Antropoloji Dergisi*, 37, 72-80.
- Navari, C. (1981). The origins of the Nation-state, the Nation-state: The formation of modern politics. Leonard Tivey. Robertson, M., (Ed). *Oxford*.

- Öztürk Terzi, A. (2023). Göç edenlerin tanımlanma sorunsalını göç idaresi başkanlığının "misafirimsin" adlı kamu spotu üzerinden okumak. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (57), 38-54.
- Say, Ö. (2017). Çokkültürlülük kavramı ve anlamın çokluğu, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (7).
- Sarı Ertem, H., & Düzgün, A. N. (2021). Uluslararası ilişkiler disiplininde ontolojik güvenlik teorisi: kavram ve literatür odaklı inceleme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37), 39-83.
- Saygın, S., & Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 312-333.
- Sümer, G. (2019). Türkiye'de lisansüstü eğitime devam eden Suriyeli kadınların sosyal uyumuna toplumsal cinsiyet ve sosyal sermaye merkezli bir bakış (Yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şen, H. (2004). Çoklu sadakat ekseninde Türk göçmenleri. *Sosyoloji Dergisi*, (12), 0-0.
- Tekindal, M., & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153- 182.
- Tanrıverdi, H. (2018). Din-kültür ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(3), 595-601.
- Topak, E. & Çamur, G. (2022). Göçün kadına etkileri ve sosyal hizmet, *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 75-88.
- Tekbaş, M. F. (2022). Esnaflaşmanın Hatay'da geçici koruma altındaki Suriyelilerin uyum süreçlerine etkisi (Yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vatandaş, C., (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı, *Sosyoloji Konferansları*, (35), 29-56.
- Varol, S. F. (2014) Medyada yer alan temsillerin kimliklenme sürecindeki rolü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 26 301-313.

Makale Bilgi Formu

Yazar Onayı: Makale tek yazarlıdır. Yazar, makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir. Bu çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.